

ἐπιφυλακὴν, ἀπέναντι τοῦ Δοῦγγὺ δέκα σαξωνικὰ κανονοστοιχίαι καὶ δύο βυρτεμβεργικαί· τὸ παραπέτασμα τῶν δένδρων τοῦ δάσους πρὸς βορρᾶν τοῦ Βιλλερ Σερναί κρύπτει τὴν ἐφιππον μοῖραν, ἣτις ἴσταται ἐκεῖ μὲ τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τῆς ἐπιφυλακῆς καὶ ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ ἐκείνου δάσους ἐξερεύγεται τρομερὴν πῦρ· τὰ εἰκοσιτέσσαρα κανόνια τῆς 4 μοίρας τοῦ βραχέος πυροβολικοῦ εἶνε κατὰ στοιχον τοποθετημένα παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγρουν ἀπὸ Μονκέλλης εἰς Σιαπέλ· ἡ κανονοστοιχία τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς πυρπολεῖ τὸ δάσος τῆς Γαρέννης. Αἱ βόμβαι καὶ αἱ σφαῖραι κατατροποῦσι τὰ περίξ χωρία. Τὸ δίζυγον καὶ τρίζυγον πῦρ βροντᾷ τρομερὴν καὶ ἀκατάπαυστον μέχρι τῶν ἀπωτάτων τοῦ ὀρίζοντος σημείων.

Οἱ γερμανοὶ στρατιῶται καθήμενοι ἢ ἐξαπλωμένοι πρὸ τῶν κανονοστοιχιῶν, παρατηροῦσι τὸ πυροβολικὸν ἐργαζόμενον. Οἱ γάλλοι πίπτουσι φονευμένοι. Μεταξὺ τῶν πτωμάτων, ἄτινα καλύπτουσι τὸ πεδίον, ὑπάρχει ἐν ἀξιωματικοῦ, ἐφ' οὗ θὰ εὐρεθῆ μετὰ τὴν μάχην ἐσφοραγισμένον ἔγγραφον περιέχον τὴν ἐξῆς διαταγὴν μετὴν ὑπογραφῆν ΝΑΠΟΛΕΩΝ· *Σήμερον 19^η Σεπτεμβρίου, ἀνάπανσις δι' ὅλον τὸ στρατεύμα.* Τὸ γενικίον 3^ῶ σύνταγμα τοῦ πεζικοῦ ἐξαφανίζεται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὰ θούβια· τὸ ναυτικὸν πεζικὸν ἀνδρειότατα ἀνθίσταται ἐπ' ὀλίγον εἰς τοὺς Σάξωνας καὶ Βαυαρὸς, ἀλλὰ πανταχόθεν πιεζόμενον, ὑποχωρεῖ ὅλον τὸ θαυμάσιον ἵππικὸν τῆς μοίρας τοῦ Μαργερίτ, ἐξαποσταλὲν κατὰ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ, σταματᾷ ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ καὶ κατασυντρίβεται ἐξολοθρευθὲν ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός. Τὸ πεδίον ἐκεῖνο τῆς σφαγῆς εἶχε τρεῖς ἐξόδους· καὶ τὰς τρεῖς τὰς εἶχον ἐμπαρᾶξει οἱ πολέμιοι. Τὴν ὁδὸν τοῦ Βουϊλλῶν οἱ Πρωσσοὶ, τὴν τοῦ Καρινιᾶν οἱ Βαυαροὶ, τὴν τοῦ Μεζιερ οἱ Βυρτεμβεργιοὶ. Οἱ γάλλοι δὲν ἐσυλλογίσθησαν νὰ φρουρήσωσι τὸν σιδηρόδρομον, τρία γερμανικὰ τάγματα τὸν κατέλαβον τὴν νύκτα. Δύο μεμονωμένοι οἰκίαι ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βαλάν, αἵτινες ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς κέντρον μακρᾶς ἀντιστάσεως, τὰς εἶχον καταλάβει καὶ αὐτὰς οἱ Γερμανοί. . . .

Ὁ γερμανικὸς στρατὸς κινεῖται ὡς εἰς ἀνθρώπος, ἐν ἀπολύτῳ ἐνότῃ. Ὁ διάδοχος τῆς Σαξωνίας ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Μαιρὺ διοικεῖ τὸ ὅλον δρᾶμα. Παρὰ τοῖς Γάλλοις δὲν ὑπάρχει ἐνότης ἐνεργείας. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς μάχης, εἰς τὰς ἐξ παρὰ τέταρτον, τραυματίζεται ὑπὸ θούβιου ὁ Μὰκ Μαὼν, εἰς τὰς ἐπτὰ τὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ Δυκρῶ, εἰς τὰς δέκα ὁ Βίμπρεν διαδέχεται τὸν Δυκρῶ. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν πλησιάζει ὁ πύρινος τοῖχος, ἡ βροντὴ εἶνε συνεχῆς, ἀπαισίως ὀλεθρὸς ἐνενήκοντα χιλιάδων ψυχῶν μεταβάλλομένων εἰς κόνην. Ποτὲ τοιοῦτον

τι δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος. Εἰς τὴν μίαν ὥραν μ. μ. ἦσαν χαμένα τὰ πάντα. Τὰ συντάγματα ἐν ἀταξίᾳ ἔφευγον πρὸς τὸ Σεδάν. Ἀλλὰ τὸ Σεδάν ἤρχισε νὰ καίεται καὶ τὸ Διζονβάλ καὶ τὰ φορητὰ νοσοκομεία. Ὁ ἀνδρεῖος καὶ σταθερὸς Βίμπρεν προτείνει εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ἔσχατον μέσον, τὴν ἀπελπιστικὴν ἀπόπειραν διασπάσεως τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν. Τὸ 3 τῶν ζουάβων, ἐκτὸς ἑαυτοῦ, δίδει τὸ παράδειγμα· ἀποσπασθὲν ἀπὸ τῆς ἄλλης στρατιάς ἀνοίγει ἑαυτῷ δίοδον καὶ φθάνει εἰς τὸ Βέλγιον. Ἐφευγον οἱ λέοντες.

Ἀφῆνης ὑπεράνω τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ φόβου καὶ τῶν πτωμάτων, ὑπεράνω τοῦ ἀτυχοῦς ἠρωτισμοῦ ἀναπετάννυται ἡ αἰσχύνῃ. Ὑφούττι ἡ λευκὴ σημαία.

Καὶ παρήσαν ἐκεῖ τοῦ Τυρρένου ὁ ἀνδρὶας καὶ τὸ φρούριον τοῦ Βοβάν. Καὶ ὁ παρθενικὸς ὀρείχκαλος καὶ ὁ παρθενικὸς γρανίτης ἠθάνθησαν ἑαυτοὺς ἐκπορευομένους. Ὁ σεβαστὸν τῆς πατρίδος πρόσωπον! Ὡ ἐρύθημα αἰώνιον!

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ

Συνέντευκα καὶ τίτλος· ἰδὲ σελ. 211.

Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν προλήψεις ἀπίερους. Ἡμεῖς οἱ οἰκοῦντες μεγάλην πόλιν οὔτε συνειθίζομεν οὔτε εὐκαιρίαν ἔχομεν νὰ λαλῶμεν περὶ λυκανθρώπων· ἀς στείλωμεν λοιπὸν τοὺς λυκανθρώπους εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἀλλὰ μήπως πιστεύομεν εἰς φαντάσματα; Ὁ πιστεύων εἰς ταῦτα εἶναι ἀνόητος καὶ μωρός. Ἀς μεταβῶμεν ὅμως εἰς ἄλλας πλάνης, αἵτινες καὶ περ ἦττον γελοῖαι, ἀποδεικνύουσιν ἐπιβλαβέστεραι καὶ μαρτυροῦσι τὸ ἀσθενὲς καὶ σφαλερὸν τῆς ἀνθρωπίνης κρίσεως. Ὅλη ἡ ἀρχαιότης ἀπεδέξατο ἡμέρας αἰσίας καὶ ἀπαισίας, εὐτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς, ἀριθμοὺς αἰσίους ἢ ἀπαισίους, ἀγαθοὺς ἢ πονηροὺς πρὸς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα ἐπιχειρήσιν. Τὴν πλάνην ταύτην οὐ μόνον ἐτηρήσαμεν ἀλλὰ καὶ κατεστήσαμεν δευνοτέραν. Ἀποδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς ἡμέρας αἰσίας καὶ ἀπαισίας· πιστεύομεν ἡμεῖς εἰς ἀριθμοὺς ἐξασκοῦντας μαγικὴν τινα καὶ ὅλον μυστηριώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὴν τύχην ἡμῶν. Ἐκαστος τῶν παρεστώτων ἀκούων τοὺς λόγους μου ἀναπολεῖ εἰς τὴν μνήμην τὴν παρασκευὴν ἡμέραν καὶ τὸν ἀριθμὸν δεκατρία. Ἄλλ' ἄρα γε ὑπάρχει τι ἀλογώτερον τῆς πλάνης ταύτης; Ἐὰν φοβεῖσθε τὸν ἀριθμὸν 13, διατί δὲν ὀκνεῖτε νὰ ἀπαιτήσητε παρὰ τοῦ ἐμπόρου τὸν δέκατον τρίτον πῆχυν δωρεάν ὅταν ἀγοράζητε δώδεκα πήχεις; ἢ ἐὰν κληρονομήσητε δεκατρεῖς χιλιάδας φράγκων διατί ἀποδέχεσθε εὐχαρίστως τὴν κληρονομίαν; Πῶς λοιπὸν διατηροῦνται καὶ διαδίδονται τοιαῦτα ἰδέαι ἄλογοι καὶ ἐντελῶς σφαλεραί; Ὁ ἐμβα-

1. Ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀνθρωπίνῃ μωρίᾳ θεωρεῖ ὡς ἀποφράδα ἡμέραν τὴν Τρίτην.

θῶνων εἰς τῶν πραγμάτων τὴν οὐσίαν θὰ συνειδῆ ὅτι αὐταὶ προέρχονται ἐκ τῆς ῥαθυμίας τοῦ πνεύματος καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς ἀνηθίας τῆς ἡμετέρας θελήσεως. Ὁ ἄνθρωπος, ὅσον ἀγέρωχος καὶ ἂν ὑποτεθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς νεότητος, τῆς ἀκμῆς, τῆς ῥώμης καὶ τῆς φαντασίας του, ἅμα δοκιμάσας τὰς πικρίας τοῦ κόσμου τούτου, ἀποβάλλει τὸ θάρρος καὶ τοσοῦτον ἀπελπίζεται ὥστε δὲν διστάζει ἐνίοτε νὰ παραιτηθῆ τῶν ἐνεργειῶν του καὶ τῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας του. Πιστεύσατέ μοι· ἐπέρχονται ἐνίοτε στιγματὶ καθ' ἃς, ἐὰν ἠδυνάμεθα, θὰ παρητούμεθα τῆς ἠθικῆς ἐξουσίας τοῦ νὰ ἤμεθα ἐλεύθεροι. Τότε δὲ ἀναπολοῦντες τὰ ὀλίγα ἀγαθὰ καὶ τὰ πολλὰ κακὰ ἄτινα ἐπράξαμεν ἢ ἀφῆκαμεν νὰ πραχθῶσιν, αἰσχυρόμεθα, ἐρυθριῶμεν καὶ ἀνοούμεθα τὰς πράξεις τῶν ὁποίων ἡμεῖς εἴμεθα οἱ πατέρες καὶ αὐτουργοί. Ἀποκρούομεν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν εὐθύνην ἵνα τὴν ἀποδώσωμεν εἰς ἄλλους. Κατηγοροῦμεν ὅλον τὸν κόσμον καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν. Ὅτε μὲν ὀνειδίζομεν τὸν οὐρανὸν, τὴν ἀκαταμάχητον ἐπήρειαν ἀστέρος, ἢ ἡμέρας ἢ ἀριθμοῦ ἀπαισίου, τῶν ὁποίων ἡ μυστηριώδης δύναμις ὑπάρχει ἀκατανόητος, ὅτε δὲ πάλιν καλύπτομεν τὴν βλακίαν καὶ ἀβελτηρίαν ἡμῶν διὰ τῶν κενῶν λέξεων «τῆς τύχης, τῆς μοίρας, τῆς εἰμαρμένης» κλπ. Ἀλλὰ μήπως ἡ «εἰμαρμένη» αὕτη ἐκόλυσε ποτε ἡμᾶς θελήσαντας νὰ κατορθώσωμεν ἔργον ἀγαθὸν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἡμετέρας δυνάμεως; Μήπως ἡ «τύχη» ἀπέτρεψε ποτε ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κορέσαι τὰ ἴδια πάθη; Τὴν «μοῖραν» τότε ἀναρέρομεν ὁπότεν ἐξελεγχθῶμεν ἀσθενεῖς καὶ ὁσάνκις εὐχόμεθα ἵνα τὸ ἡμέτερον ἐπιχείρημα ἦθελε λάβῃ ἄλλην ἐκβασιν παρ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν πραγματικῶς ἔλαβεν.

Πολλάκις ἐπάγομεν ὡς πρόφασιν τὴν κακὴν ἀνατροφήν, ἧς ἐτύχομεν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἐπομένως δὲν εἴμεθα ὑπεύθυνοι. Βεβαίως ἡμεῖς δὲν πταίομεν ἐὰν μὴ ἐτύχομεν χρηστῆς ἀνατροφῆς· ἀλλὰ μήπως ἄρα γε ὑποκείμεθα τοσοῦτον εἰς τὸν ζυγὸν αὐτῆς ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα παντᾶπασιν νὰ τὸν ἀποσεισώμεν; Ἀφ' οὗ κρίνομεν καὶ κατακρίνομεν τὴν φαύλην ἀνατροφήν, ἐπιστάμεθα ἀναντιρρήτως πρῶτον μὲν ὅτι εἶναι κακῆ, εἶτα δὲ ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ μὴ πράξωμεν κατὰ τὰς φαύλας ἀρχὰς τὰς ὁποίας ἐλάβομεν ἐν τῇ νεότητι. Ἀλλοτε πάλιν αἰτιώμεθα τὸ παρά τῶν ἄλλων διδόμενον κακὸν παράδειγμα, λησμονοῦντες ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία εἶναι οὐχὶ ἀγέλη κτηνῶν ἀλλὰ συναγωγὴ λογικῶν καὶ ἠθικῶς ἐλευθέρων ὄντων, τὰ ὁποῖα, καὶ περ' ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζόμενα, ἔχουσιν ὅμως ἕκαστον ἴδιαν προαίρεσιν καὶ ἴδιαν πρωτοβουλίαν. Δὲν συλλογιζόμεθα πρὸς τούτους ὅτι ὅπου ἕκαστος προτίθεται νὰ πράξῃ ὡσπερ οἱ λοιποὶ, ἐκεῖ ἀρκεῖ νὰ δώσῃ τὴν πρῶ-

τὴν ὄθησιν ὁ τυχὼν, καὶ παραχρῆμα θὰ τὸν μιμηθῶσιν ἅπαντες· ὥστε πραγματικῶς ὅλοι πράττομεν ὅ,τι ἐπραξεν εἰς καὶ μόνος.

Πάντες οὗτοι οἱ τρόποι τοῦ λέγειν ἐκφράζουσι τὴν αὐτὴν διάνοιαν· ὑπὸ διάφορα προσωπεῖα, περικαλύπτουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πλάνην, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μοιροκρατίας καὶ παρασύρουσαν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀρνηθῆ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἐνεργήσῃ οὕτως ὡσανεὶ μηδεμία ὑπῆρχε θελήσεως ἐλευθερία. Ἀφ' οὗ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐπίσταται νὰ διακρίνῃ τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἀφ' οὗ δύναται νὰ ποιήσῃ ἐλευθέρων ἐκλογὴν μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἀφ' οὗ ὑπάρχει ὄν ἠθικὸν καὶ ἐπομένως ὑπεύθυνον, δὲν πρέπει νὰ λαλῆ οὔτε περὶ τῆς ἀνυπάρκτου εἰμαρμένης, οὔτε περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπῆρξε κύριος νὰ πράξῃ κατὰ τὸ δοκοῦν. Οὐδὲν ὠφελεῖ λέγων ὅτι «οὕτως ἐπράξαν οἱ ἄλλοι» ὁσάνκις πρόκειται περὶ ὧσων ἐπραξεν αὐτός.

Ἡ αὕτη ἀσθένεια καὶ ῥαθυμία τῆς ἠθικῆς θελήσεως, συνδεομένη πολλάκις μετὰ τοῦ ἀλογίστου θυμοῦ, παροξύνει ἡμᾶς ἵνα δικαιολογώμεν πράξεις τὰς ὁποίας ἡ ἀληθινὴ καὶ αὐστηρὰ ἠθικὴ καταδικάζει ὡς παραπτώματα, ἐὰν μὴ ὡς ἐγκλήματα. Ἡθικὴ ἀδυναμία λ.χ. ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν· ἡ φιλαυτία ὕστερον δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐποιήσαμεν ἔργον πονηρὸν· παραγνωρίζομεν λοιπὸν καὶ καταχρῶμεθα τὴν ἡμετέραν διάνοιαν καὶ τὸν λόγον, διατεινόμενοι ὅτι ἡ ψευδολογία ἐπετρέπη ἢ ἐπεβλήθη ἡμῖν παρὰ τοῦ καθήκοντος. Τότε τὸ ψεῦδος φαίνεται ἡμῖν εὐπρόσωπον, ὠφέλιμον εἰς τινα σκοπὸν καὶ ἐπομένως ἀξιόπαινον, ἐν ᾧ πραγματικῶς ἐνώπιον τοῦ ἀδεύαστου δικαστηρίου τῆς ἠθικῆς πᾶν ψεῦδος εἶναι ἄξιον κατακρίσεως.

Λάθετε ὡς δεύτερον παράδειγμα ἄνθρωπον ταλαιπωρηθέντα ὑπὸ τῆς θλίψεως καὶ τῶν παθημάτων, ἀπολείσαντα περιουσίαν, φίλους, συγγενεῖς· νομίζει ὅτι δὲν ὑπελείφθη πλέον εἰς αὐτὸν οὐδὲν καὶ ὅτι περιττὴ καθίσταται καὶ αὐτῇ ἡ ζωὴ του. Φαντάζεται ὅτι ἔχει ἄδειαν νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἐσχάτην τῶν θλίψεων καὶ τῶν παθημάτων του θεραπείαν, τὸν ἐκούσιον θάνατον· δικαιολογεῖ δὲ τὴν αυτοκτονίαν χαρακτηρίζων αὐτὴν ὡς τρανότατον τεκμήριον θάρρους καὶ ψυχικῆς ἀφοβίας. Ναί, ἀναμφιβόλως! Πρέπει νὰ ἔχη τις μέγα θάρρος ὥστε ν' ἀποβλέψῃ ἀδελῶς πρὸς τὸν θάνατον. Ὅποτεν ὅμως προτίθηται σοὶ ἐκλογὴ μεταξὺ δύο πραγμάτων, δὲν φαίνεσαι θαρραλέος ἐὰν προτιμήσῃς ὅ,τι ἀπαιτεῖ μικροτέραν ἐνέργειαν. Πολλὸ ὀλιγώτερον θάρρος κέκτηται ὁ προαιρούμενος νὰ ἀποθάνῃ ἅπασι μόνον, ἢ ὁ προαιρούμενος νὰ ἀποθνήσκῃ μυριάκις ὑπομένων μετὰ γενναίουψυχίας τὰς λύπας τοῦ βίου. Ἀρεστὲ με νὰ ἀναγνώσω ἐνταῦθα ἐν

μικρὸν χωρίον ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ρουσσῶ, ὁ ὁποῖος ἰδὼν ποτε νεανίαν λυπούμενον ἐπὶ τῷ δυστυχεῖ αὐτοῦ ἔρωτι καὶ θέλοντα νὰ γίνῃ αὐτόχειρ, εἶπε πρὸς αὐτὸν τάδε· « Ἄφρον νεότης! ἐὰν ἐν τῷ θάθει τῆς καρδίας ὑπελείφθῃ σοι τὸ ἐλάχιστον αἰσθημα τῆς ἀρετῆς, πρόσσελθε καὶ θὰ σὲ διδάξω νὰ ἀγαπήσῃς τὴν ζωὴν. Ὅσακις ἔρχεσαι εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ γίνῃς αὐτοκτόνος, εἰπέ καθ' ἑαυτὸν, ἄς πράξω ἀκόμη μίαν ἀγαθὴν πράξιν πρὶν ἀποθάνω! Ὑπάγε ἀκολούθως καὶ ζήτησον ἵνα βοηθήσῃς τινὰ πτωχὸν, παρηγορήσῃς τινὰ δυστυχῆ, ὑπερασπίσῃς τὸν ἀδίκως καταδικώμενον. Ἐὰν ὁ λογισμὸς οὗτος ἀναγκαιότης σε σήμερον, θὰ ἀναγκαιότης σε καὶ αὔριον καὶ μεθαύριον καὶ διὰ παντός. Ἐὰν μὴ ἀναστειλῇ τὴν ἀνόητον ἐρμὴν σου, ἀπόθανε ὡς πονηρὰ καὶ ἀχρεῖα.» Ἡ αὐτοχειρία εἶναι ἀδίκημα καὶ ἀρπαγὴ προσγινομένη εἰς τὴν οἰκογένειαν, εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐπομένως παντὸς ἄλλου ἀξία ἢ ἐπαίνου· εἶναι ἀμάρτημα θλάπτον οὐ μόνον τὸν αὐτουργὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους.

Ὅλοι αἱ πλάναι αἱ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸν πλησίον προέρχονται ἐκ τῆς φιλαυτίας ἡμῶν καὶ τῆς ὑπερφιλαντίας, ἧτις εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὑπεροψίας. Ἐνταῦθα δὲν ὑπαινίττομαι τὴν καθήλου ὑπεροψίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν κύριον καὶ δεσπότην ὅλης τῆς κτίσεως καὶ περιπίπτει εἰς ἀσεβῆ ὄνειροπολήματα. Ἐννοῶ ἀπλῶς τὴν φυλετικὴν ὑπεροψίαν, ἧς ἔνεκεν ἔβρευσαν ἀνέκαθεν ποταμοὶ αἱμάτων εἴτε διὰ τῆς κατακτῆσεως εἴτε διὰ τοῦ καταδιωγμοῦ. Ἐννοῶ τὴν ἄλλην ὑπεροψίαν, τὴν ἔριδομένην ἐπὶ τοῦ πλεονεκτήματος τῆς χροιάς, ἧς ἔνεκα θέλουσι τινες νὰ δικαιολογήσῃσι τὴν δουλείαν τῶν μαύρων, καὶ τὴν ὅποιαν οἱ μαῦροι καὶ οἱ κτρινοὶ χροοὶ ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐναντίον τῶν λευκῶν, ἐὰν ἦσαν πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι. Ἡ αὐτὴ ὑπεροψία περιθάλλει τὰς προλήψεις τῆς ἐθνικότητος, ἐνθεν μὲν ἀποδίδουσα εἰς τὸ ἴδιον ἔθνος ὅλας τὰς ἀρετάς, ὅλας τὰς ἐπαινετάς ἱκανότητάς καὶ ἐπιφυλάττουσα εἴτε ἐν τῷ παρελθόντι, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι αὐτοῦ πάντα θρίαμβον καὶ πᾶσαν δόξαν, ἐνθεν δὲ ἀρνουμένη ταῦτα πάντα εἰς τοὺς ἕξτους λαοὺς, ὡσανεὶ ἔπρεπεν ἡ φιλοπατρία, ἡ ἔξχος αὕτη τῶν γενναίων ψυχῶν ἀρετὴ, νὰ μᾶς καταστήσῃ τυφλοὺς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἀδίκους πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ζωῶσιν ἄνθρωποι ἐν ἐσχάτῃ διάγοντες ἀθλιότητι, ἐξουτελιζόμενοι καὶ προπηλακίζόμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων, οἱ κελούμενοι Παρίαί. Δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν συνάφειαν μετὰ τῶν λοιπῶν, στεροῦνται παντὸς ἀνθρωπίνου δικαιώματος, εἶναι ἄμοιροι πάσης ἀναπτύξεως, θελιτώσεως καὶ προόδου, καὶ προστριβῶσιν ἀνεξάλειπτον κηλίδα εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς πολιτισμὸν. Ἡ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας

ἐπικρατήσασα πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης δουλεία, τῆς ὁποίας ἔγχε ἐσώζοντο ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, παρέχει ἡμῖν ἀμυδρὰν ἰδέαν τῆς ἀθλιότητος τῶν Παριῶν. Ἡ δουλεία τῶν μέσων αἰῶνων ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς τὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι δουλείαν, τῆς ὁποίας ἦτο μετρωτέρα τις ἐκδήλωσις. Οἱ δοῦλοι τῶν μέσων αἰῶνων ἦσαν οἱ πρὸ μικροῦ ἠττηθέντες, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν ὑποτελεῖς ἢ ὑπῆκοοι εἰς θάρβαρον καὶ σκληροκάρδιον νικητὴν· καθυπεβάλλοντο εἰς τὴν ἀγχαρείαν, ἦτοι ἄμισθον θητεῖαν, ἐτέλουν φόρους ὑπερόγκους καὶ ἔπασχον μυρία δεῖνὰ παρὰ τῶν ἰσχυρῶν. Σήμερον, χάρις τῷ Θεῷ, τὰ κακὰ ταῦτα ἐξέλιπον, πάντες δὲ οἱ Γάλλοι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου, ὡς εἶναι ἴσοι καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχει διαφορὰ τῶν ἡμετέρων φυσικῶν χαρακτηρισμάτων, διαφορὰ τῆς ἐργασίας, ἐπομένως καὶ διαφορὰ πραγματικῆς ἀξίας καὶ δικαιωμάτων, ἐπειδὴ τελευταῖον ἅπαντες γεννώμεθα εἰς περιστάσεις μᾶλλον ἢ ἦττον εὐνοϊκὰς καὶ ὑποκειμένα εἰς παντοειδεῖς περιπετείας, ἐξ ἅπαντος θὰ προκύπτῃ πάντοτε ἐντεῦθεν διαφορὰ τις καὶ ἀνισότης περιουσίας καὶ θέσεως κοινωνικῆς. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ἀνισότητες δὲν εἶναι ἀναλλοίωτοι, οὐδὲ ἔχουσι τι κοινὸν πρὸς τοὺς ἀμεταβλήτους καὶ ἀμετακινήτους βίους τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἰνδικῆς· ἀπ' ἐναντίας ὑπόκεινται καθ' ἐκάστην εἰς μεταβολάς, δυνάμειν νὰ μετακινήσῃσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· ὁ σήμερον πλούσιος ἐνδέχεται αὔριον νὰ πτωχεύσῃ καὶ τανάπαλιν. Ἄλλ' ὅσον μεταβλητὰ καὶ ἐν ὑπάρχωσιν αἱ διαφοραὶ αὐτὰι, πολλάκις ἡμεῖς συνειθίζοντες αἱ φανταζόμενοι αὐτὰς διαρκεῖς καὶ ἀναλλοιώτους, περιπίπτομεν εἰς ἄλλας χείρονας καὶ βλαβερωτέρας πλάνας. Οἱ κατέχοντες λ.χ. πλοῦτον, τιμὰς καὶ ὑψηλὴν ἐν τῇ κοινῶνίᾳ θέσιν περιφρονοῦσι τοὺς ἀναγκαζομένους νὰ ἀποζῶσι διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των· οἱ χειρῶνακτες πάλιν, λησμονοῦντες τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἀνεπτυγμένη διάνοια ἐν χώρᾳ εὐνομουμένη, περιέρχονται εἰς ἀπόγνωσιν, ἀγανακτοῦσιν ἐπὶ τῇ ταπεινῇ θέσει των καὶ φθονοῦσι τοὺς ἀνωτέρους των. Ἴδου μεγάλη πλάνη! Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι τὰ οὐσιωδέστερα στοιχεῖα τῆς εὐημερίας ἐκάστου, αἱ ἀξιώσεις τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου, ἡ ἀρετὴ δηλονότι, τὸ ἠρωϊκὸν θάρρος, ἡ ἀγαθὴ συνειδησις ἀνήκουσιν εἰς πᾶσαν ἀνεξαίρετως τάξιν ἀνθρώπων. « Ἡ ἀρετὴ (ἔλεγεν ὁ Πλάτων) δὲν ἔχει οὐδένα κύριον καὶ δεσπότην· ἀνήκει εἰς πάντας τοὺς θεραπεύοντας αὐτὴν καὶ προσφέρεται εἰς πάντας τοὺς ζητοῦντας αὐτήν! » Τὸ ἀληθές μεγαλεῖον λοιπὸν, ἡ ἀληθὴς εὐημερία, δὲν ἐξήρτηται ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων οὐδὲ ἀνεύρισκεται πάντοτε ἐκεῖ ὅπου φανταζόμεθα ἡμεῖς. Τὸ ἀληθές μεγαλεῖον εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ τῶν

μεγάλων προσόντων τῆς ἡμετέρας φύσεως· ἀνευρίσκεται ἐν παντὶ χρηστῷ ἀνθρώπῳ ἐπισημασμένον μὲν νὰ διατηρήσῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ ιδιότητας, τὴν διάνοιαν δηλαδή, τὴν χρηστότητα, καὶ τὴν φιλοπονίαν, δυναμένῳ δὲ νὰ κρατῇ τῶν ἰδίων παθῶν καὶ νὰ ἀντιτάσῃ θάρρος ἀπτόητον ἐναντίον παντὸς πειρασμοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ.

Ἄλλὰ μήπως δὲν εἶναι καὶ ἡ μονομαχία ἐιδεχθὲς ἐξάμβλωμα τῆς προσβαλλομένης ὑπεροφίας καὶ τῆς θηριώδους βραβρότητας; Τὸ ἐπάραιον τοῦτο ἔθιμον, τὸ μεταδοθὲν καὶ εἰς τὰς νεωτέρας κοινωνίας τῆς Εὐρώπης, ἐκλείπει βαθμηδὸν καὶ θὰ ἐκλίπῃ χρόνου προϊόντος παντελῶς. Διατί δὲν δύναμει νὰ ἰσχυρισθῶ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ ἄλλης τινὸς χειροτέρας μάστιγος τῆς ἀνθρωπότητος—τοῦ πολέμου—, τὸν ὁποῖον προξενεῖ πολλάκις ἡ ἀσύγγνωστος ὑπερφιλανθία καὶ ἡ ψευδὴς φιλοτιμία; Φοβοῦμαι ὅτι πολλοὶ θὰ παρέλθωσιν αἰῶνες ἕως οὗ ἴδῃ ἡ ἀδίκως ταλαιπωρουμένη ἀνθρωπότης πεπαυμένης τὰς ὀλεθριωτάτας ζηλοτυπίας μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν ἐξ ὧν σύγκεται καὶ παγιουμένη τὴν ἀδελφικὴν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν τῶν διαφόρων ἐθνικότητων, αἵτινες τότε μόνον ἴσως θὰ συμφωνήσωσιν ὁπότεν τύχωσιν ἐκάστη τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας καὶ γίνωσι κυραὶ ἑαυτῶν.

Ἀφικόμενος εἰς τὸ πέρασ τῆς διατριβῆς μου ὄφειλω νὰ ἐξαγάγω τὰ συμπεράσματα οὐχὶ μετερχόμενος φιλοσοφικὸν ὕφος ἀλλὰ προσφεύγων εἰς τὴν ἐπομένην εἰκόνα. Φαντάσθητε σπήλαιον ἀφεγγές, ἔνθα ἐπικρατεῖ ζοφερὰ νύξ καὶ παντελὴς σκοτία· πυκνοτάτη ὁμίχλη ἐμποδίζει τὸ φῶς νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτό· ἐνιαχοῦ φαίνονται πτερυγίζοντες ὀλίγοι σπινθηρὲς ἐρχόμενοι καὶ παρέρχόμενοι, ἰνδάλματα φωτειδῆ καὶ ἀπατηλά, θέλγοντα μὲν τὴν ὄψιν, φεύγοντα ὅμως ἡμᾶς καὶ μὴ περιμένοντα νὰ τὰ συλλάβωμεν. Ἀφεγγές σπήλαιον εἶναι ἡ ἡμετέρα διάνοια. Τὸ ἐν αὐτῷ ἐπιπολάζον σκότος εἶναι ἡ ἀμάθεια ἡμῶν. Ἡ ὁμίχλη ἡ ἐμποδίζουσα τὴν εἴσοδον τοῦ φωτὸς εἶναι τὰ πάθη, ἡ ὑπεροψία καὶ ἡ εὐπιστία, ἐνὶ λόγῳ αἱ ἠθικαὶ ἡμῶν ἀσθένεια. Τὰ φωτειδῆ ἰνδάλματα τοῦ ἐξωτερικοῦ φωτὸς εἶναι αἱ ἡμέτεραι προλήψεις καὶ αἱ πλάναι αἱ ἐπέχουσαι τὸν τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τοῦ βίου, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων πρέπει ὅσον τάχιον ν' ἀπαλαχθῶμεν. Ἄλλὰ τίμη τρόπῳ; διὰ τίνων φαρμάκων;

Τὸν τρόπον τῆς θεραπείας ὑποδηλοῦσιν ἡμῖν αὐτὰ τὰ αἶτια ἅτινα πρὸ μικροῦ ἀνελύσαμεν. Ἀνάγκη πᾶσα νὰ καταπολεμήσωμεν παντὶ σθένει τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν καὶ τὰ ἡμέτερα πάθη. Τὴν ἀμάθειάν του δὲ νικᾷ μόνος ὁ συναισθανόμενος αὐτήν. Μεγάλῃ σοφίᾳ, μεγάλῃ ἐπιστήμῃ ἦτο, κατὰ τὸν θεῖον Σωκράτην, τὸ «εἰδέναι ὅτι οὐδὲν οἶδεν.» Ὁ γινώσκων ὅτι δὲν ἐ-

πίσταται οὐδὲν, φυλάσσεται τοῦλάχιστον ἐναντίον οἰασθῆποτε παρατόλμου καὶ ἀπερισκέπτου γνώμης καὶ παροτρύνεται ν' ἀνζητήσῃ καὶ ἀνεύρη τὴν ἄγνωστον ποθητὴν ἀλήθειαν. Περὶ δὲ τῶν παθῶν, ὀφείλομεν—διὰ τὸ συμφέρον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἡμετέρας διανοίας, διὰ τὸ συμφέρον τῆς ἡμετέρας καρδίας καὶ τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ἀξιοπροσπειρίας— νὰ τὰ καταπολεμήσωμεν καὶ νὰ γίνωμεν κύριοι αὐτῶν, οὐχὶ βεβαίως ὅπως τὰ ἐκρίζωσωμεν, τοῦθ' ὅπερ οὔτε δυνατὸν θὰ ἦτο οὔτε ἔλλογον, ἀλλ' ὅπως κανονίσαντες αὐτὰ τὰ συναρμολογήσωμεν πρὸς τὸν ὕψιστον σκοπὸν τῆς τε φύσεως καὶ τῆς Θεῆς Προνοίας.

Κατὰ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον ἡ ἡμετέρα διάνοια, καθαιρουμένη ἀπὸ παντὸς βύπου, ἀποβαίνει πιστότατον καὶ ἀγνὸν κάτοπτρον τῆς πραγματικότητος καὶ φωτεινότατον κέντρον τῆς ἠθικῆς ἡμῶν οὐσίας. Εἰς τοιαύτην κεκαθαυμένην ψυχὴν εἰσδύει ἀκωλύτως ἡ ἀλήθεια καὶ κατοικεῖ ἐν αὐτῇ ὡς εἰς ἱερὸν καὶ προσφιλεῖς ἐνδικαίτημα.

Τὸ πρῶτον σύννεφον

ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Ὁ Παῦλος καὶ ἡ Ἑλένη—νεοὶ ἀμφότεροι— ἦσαν ἤδη ἀπὸ ἐνὸς μηνὸς νυμφευμένοι. Τὰ πάντα ἦσαν νέα καὶ καινουργῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἧ εἶχον ἀποκατασταθῆ. Τὰ ἐπιπλά των ἦσαν ὠραία, τοῦ τελευταίου συρμοῦ. Ἐκαμάρωνεν ὁ Παῦλος τὸ γραφεῖόν του καὶ τὴν σάλαν τῆς ἡ Ἑλένης. Ἡμέραν τινα ἐκάθησαν κατὰ τὴν συνήθη ὥραν εἰς τὴν τράπεζαν οἱ δύο των, ἀλλ' ὁ Παῦλος δὲν ἔτρωγεν, ἦτο σκεπτικὸς.

— Τί ἔχεις Παῦλε; ἔρωτά μετὰ τρυφερότητος ἡ Ἑλένη, διατί δὲν τρώγεις, μήπως δὲν ἔμπορεῖς;

— Ἀπ' ἐναντίας, ὅταν ἦλθα εἰς τὸ σπίτι ἐπεινοῦσα πολὺ...

— Λοιπὸν διὰ τί δὲν τρώγεις;

— Τί νὰ φάγω; μαγεύρισσα εἶνε αὐτὴ ὅπου ἔχομεν;

— Καὶ δι' αὐτὸ εἶσαι θυμωμένος, δὲν τὴν ἀλλάζομεν ὅταν θέλωμεν;

— Καλὰ!

— Τί καλά; Τὸ πρᾶγμα, Παῦλέ μου, διορθώνεται τόσον εὐκόλα, ὥστε δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ταράττεσαι.

— Νομίζω ὅμως ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ διορθωθῆ, ἀγαπητῆ μου, ἀν δὲν φροντίσης σὺ νὰ ἀποκτήσης ὀλίγας γνώσεις μαγευρικῆς καὶ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς, διὰ νὰ ἦσαι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτηρῆς ὅπως πρέπει τὴν μαγεύρισσαν.

— Θεωρητικῆς, ἀπήντησεν ἡ Ἑλένη ὄχι ἀνευ εἰρωνίας τινος, θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς! Κρίμα ὅπου δὲν ὑπάρχει, φίλε μου, Πανεπιστήμιον νὰ διδάσκῃ τέτοια πράγματα.